

Úvod

Buddhistická apokalypsa – je to vůbec vhodný termín? Vždyť názvy knih, jako je *Buddhistická bible*,⁴ *Buddhistický katechismus*,⁵ *Buddhovo evangelium*⁶ atp. znějí stejně podivně a „politicky nekorektně“ jako hypotetická *Křesťanská tripitaka*, *Křesťanská vinaja*, či řekněme *Ježíšovy sůtry*. A přesto je zřejmě vhodné a nutné držet se tohoto názvu a důvod pro to je jednoduchý: nemáme přesnější a výstižnější jednoslovné pojmenování celého žánru, který se zabývá zakončením dějin, který chápe svět jako něco, co uzavírá katastrofa, něco co je konečné, ústící do zkázy. Vedle kanonických textů různých náboženských tradic sem náleží i rozsáhlé texty nekanonické, často vyjadřující různá proroctví, věštby a předpovědi, zkrátka *apokalyptika* představuje svébytný žánr jdoucí napříč rozmanitými náboženstvími.

Mají dějiny svůj konec? To je otázka, kterou si lidé pravděpodobně kladou od okamžiku, kdy si uvědomili „dějinnost“. Z hlediska buddhistického je odpověď ambivalentní: vše, co je součástí *sansáry*, vše, co ji vytváří a utváří, má svůj počátek i svůj konec. *Sansára* tedy představuje dějiny *sui generis*. Ale zároveň je zde i představa cyklického času, kdy žádný konec není definitivní, či lépe řečeno: po jednom ukončení cyklu přichází zahájení cyklu nového, dalšího, po konci přichází nový počátek. Náš věk má i svého buddhu, jehož jméno je Buddha Šákjamuni; až tento věk skončí, nastoupí věk nový s novým buddhou, jehož jméno je Maitréja (sa., pa. Mettēja, tib. Čampa /*bjams pal*, mong. a bur. *Majdar*). Každopádně na otázku po konci dějin odpoví buddhista kladně, neboť dějiny jsou součástí *sansáry* a vše, co spadá do onoho koloběhu (znovu)zrozování, je dočasné, bezpodstatné a prodchnuté utrpením, trojí znak *sansáry* (sa. *trilakšana*) se tedy vztahuje i na dějiny, neboť vše, co má svůj počátek, má i svůj konec. Buddha Šákjamuni se přirozeně vyhýbal odpovědi na otázku po počátku, či prapočátku, kladl ji mezi zbytečné dotazy a omítal na ni odpovídat:

V buddhistické literatuře je skutečně patrná zřetelná neochota zabývat se počátky a konci. V příběhu o Buddhově probuzení pod stromem se říká, že Buddha přehlédl všechny své minulé životy před miliardami eónů, ale nikde se nepraví, že by viděl počátek, že by zažil prvotní okamžik stvoření, který je, jak se zdá, všudypřítomným prvkem mýtů a rituálů nejen v takzvaných primitivních náboženstvích, ale také ve védských tradicích Indie. Buddha varoval, že pokud někdo odmítá

-
4. Goddard Dwight (ed.), *A Buddhist Bible*, London: Harrap 1956.
  5. Olcott Henry Steel, *The Buddhist Carechism*, Madras: 1897 (česky: *Buddhistický katechismus*, přel. Jan Filipický, Žďár nad Sázavou: Impreso Plus 1996).
  6. Carus Paul, *The Gospel of Buddha According to Old Records*, Chicago: The Open Court Pub. Co. 1896 (česky: *Buddhovo evangelium*, přel. Jozef Žemla a Alžbeta Štrauchová, Bratislava: CAD Press 1995).

nastoupit na duchovní cestu. dokud se nedoví, zda je svět věčný, je jako muž, který si nechce nechat z těla vytáhnout otrávený šíp, dokud se nedoví, jestli člověk, který na něj vystřelil, byl vysoký, malý nebo středně velký. Buddha takové otázky označil za „džungli, divočinu, loutkové divadlo, zmitání se a spoutání, společně s trápením, zkárou, zoufalstvím a agónií“. Buddha opravdu odmítal zodpovědět otázku, zda je vesmír konečný.⁷

Přestože buddhisté všech směrů vycházejí z cyklické představy času, tj. nikde a nikdy nezačínajícího a nikde a nikdy nekončícího proudu změn, lze jak v textech, tak i v lidovém podání nalézt představy o konci času, o konci dějin, tedy představy eschatologické. V tomto ohledu není názor soudobého předního amerického buddhologa Donalda Lopeze, Jr., zcela přesný:

Na rozdíl od mnoha jiných tradic buddhistická písmena neobsahují vyprávění o konci dějin, apokalypsy nebo eschatologii. Jistě zde nalezneme předpovědi válek mezi silami dobra a zla a popisy kosmických cyklů, vyprávění o tom, jak vzniká vesmír, jak je prostřednictvím karmy svět osídlován, jak svět prochází koloběhy štěstí a neštěstí, charakterizovanými prodlužováním a zkracováním délky lidského života, a jak je nakonec hmotný vesmír zničen, kosmos přechází do éry involuce a obyvatelé světa odcházejí do nebe. Avšak podle indické buddhistické kosmologie je éra involuce kosmu jen dočasná a po ní bude následovat nový cyklus tvoření, přebývání a rozpadu. Taková vyprávění však nemáme na mysli, když hovoříme o apokalypse – trvalém zničení světa nebo o eschatologii – konečném splnění účelu lidské existence a stvoření.⁸

Z uvedeného vyplývá, že buddhistická eschatologie a apokalyptické texty sice vycházejí z radikálně jiných filosofických představ než ostatní náboženství, týká se to zejména již zmíněného cyklického pojmání času, neznamená to však, že by v buddhistickém písemnictví tento žánr zcela chyběl.

Z hlediska buddhistického tedy dějiny svůj konec mají, ostatně to vyjadřuje šambhalský mýtus, ale po jedné dějinách přijdou dějiny nové, další, čili „konec“ je jaksi relativní, není absolutní.

Velmi důležitým aspektem všech eschatologií je propojení či provázanost představ o individuálních „posledních věcech“ a „kolektivních posledních věcech“. Vědomí vlastního konce pozemského bytí se v minulosti i nyní zřejmě nutně extrapoluje do vize konce pozemského bytí společností, komunity, do které se daný jedinec narodil, či ve které tráví život. „Vše, co má počátek, má i konec“ nebo: „Cokoli má povahu vzniknout, to všechno má povahu zaniknout“, chtělo by se říci spolu s arhatem Aňňákondaňňou z první Buddhovy promluvy.⁹ Účast na „posledních věcech člověka“ je daná samotnou lidskou

7. Lopez Donald Jr., *Příběh buddhismu: Průvodce dějinami buddhismu a jeho učení*, přel. Lenka Borecká, Brno: Barrister & Principal 2003, s. 35.

8. *Ibid.*, s. 35.

9. „Rozprava o roztočení kola zákona“, in: *Buddhovy rozpravy I.*, přel. Miroslav Rozehnal, Praha: DharmGaia 1994, s. 14.

existenci; zdali se vyskytují jedinci, kteří tomuto biologickému diktátu nevěnují pozornost, není pro potřeby našeho uvažování důležité. Představa kolektivní eschatologie je jedinci dána jak jeho osobním prožíváním vědomí individuálního konce, tak i společensko-historicky podmíněným pojetím, zpravidla náboženským, konce „jeho“ společnosti. Ovlivněn představou eschatologického vysvobození se může jedinec rozhodnout pro aktivní účast na uspořádávání „posledních věcí lidstva“, a tak se může stát, že „vezme spravedlnost do svých rukou“. A pak se zapíše do seznamu bojovníků za Šambhalu (nikoliv však za tu individuální, meditační atp., jak ji nabízí například Čhögjam Trungpa rinpoče¹⁰), nebo přijme aktivní účast na reálném masovém ničení. Je to případ oněch atentátníků z 11. září 2001?

---

10. Trungpa Chögyam, *Shambhala* [sic!, pozn. L.B.]. *Posvátná cesta bojovníka*, přel. Antonín R. Machander, Praha: Pragma 1999.